

Vyučující: PaedDr. Jan Štáva, CSc.
Katedra pedagogiky PdF MU
janstava@seznam.cz

- **Činitelé výuky**

- **Vzdělání** - osvojení soustavy vědomostí, dovedností a návyku a rozvoj odpovídajících schopností. Vzdelání je výsledkem vzdělávání neboli výsledkem výchovně vzdělávacích procesů.

● **Vzdělávání:**

vzdělávání je proces cílevědomé a záměrné činnosti zaměřené na pozitivní rozvoj člověka. Podněcuje zkvalitňování myšlenkové činnosti a utváření rozmanitých dovedností jedince. Cílem tohoto procesu je zároveň prohlubovat a kultivovat city, hodnoty a postoje člověka, osobní vlastnosti a ovlivňovat žádoucí hodnotovou orientaci. Jedná se o proces, který zajišťuje vzdělání převážně prostřednictvím institucí.

- - **všeobecné:** poskytuje systematické poznání, dovednosti, hodnotovou orientaci, rozvíjí osobnost, postoje (jde o souhrn základních vědomostí, dovedností, návyků, postojů, názorů, které vytvářejí předpoklad pro přiměřenou orientaci jedince v přírodním a společenském prostředí)
- - **odborné:** poskytuje systém vědomostí a dovedností, které jsou nutné pro určité oblasti pracovních činností, je zaměřeno k výkonu určité kvalifikované práce (je to soustava specifických předpokladů – dovedností, vědomostí nezbytných pro vykonávání určitého povolání)

- Společenská determinace vzdělávání:
- Cíle výuky ve škole jsou odvozeny z hodnotové soustavy dnešní demokratické společnosti. Analýzy potvrzují, že pro cíle, funkce i obsah vzdělání jsou především významné ekonomické faktory.
- Předpokládá se, že tyto tendence budou ovlivňovat představy o vzdělávací orientaci. Pro rozvíjení cílů vzdělávání je důležitý důraz na:
  - - na jednotu osvojování vědění a celostní vývoj osobnosti, na rozvíjející a výchovnou funkci vyučování, na jeho sociální roli
  - - na učení, které využívá sociální zkušenost žáků, pomáhá jim řešit osobní i společenské
  - otázky, vede k praktickému používání získaných vědomostí

2. Vyučovací proces

- **Výuka** - je sociální systém, ve kterém jsou různé prvky v určité relaci a dochází k vlivu z vnějšku. Mezi prvky výuky patří učitel, žák a učivo. Každý zásah do systému výuky může způsobit nepředvídatelné následky.
- **Vyučovací proces** - je proces, ve kterém vstupují učitel, žák, obsah vzdělávání neboli učivo za účelem splnění výchovně vzdělávacích cílů. Probíhá za nějakých podmínek, kde subjekty vstupují do vzájemných vztahů. Učitel musí vycházet z obsahu vzdělání, ale přizpůsobit se také zpracování učiva tak, aby to bylo vhodné pro žáky. Žáci přijímají učivo a zpracují si ho v mozku do podoby, které rozumí v souvislosti s jejich osobní zkušeností.
- **Vyučování:**
  - to, co se každodenně odehrává ve školních třídách v průběhu vyučovací hodiny
  - v didaktických teoriích → druh lidské činnosti spočívající v interakci učitele a žáků, jejímž základem je záměrné působení na žáky tak, aby u nich docházelo k učení.
  - Vyučovací činnosti se vztahují především k učivu a k různým způsobům jeho didaktického zprostředkování učícím se subjektům, ale také k aktivitám označovaným souhrnně jako skryté kurikulum.
  - činnost učitele

- **Učení:**
- jeden z klíčových psychologických pojmů, pro nějž neexistuje všeobecně přijímaná definice
- psychický proces, který v jednotě tělesných a duševních předpokladů je rozhodujícím faktorem v adaptaci člověka na jeho přírodní i společenské prostředí v rozvoji jeho osobnosti a ve stále zdokonalovaném zvládnání a organizaci podmínek jeho individuální a společenské existence.
- Získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života
- Naučené je opakem vrozeného
- Učení můžeme dělit podle řady hledisek: podle typu procesů a činitelů, jichž se týká (senzorické, percepční, motorické...), podle podílu vědomého záměru (záměrné, bezděčné), podle vnější formy a postupu (vtiskování, nápodobou, klasickým podmiňováním, latentní, řešením problémů...)
- Činnost žáka

- **Základní prvky systému výuky:**
- – výuku lze chápat jako systém vzájemně propojených prvků:
- cíl, obsah, typy výuky, fáze, cykly
- technologie výuky
- výsledky výuky
- antropogenní činitelé výuky
- prostředí, podmínky, které tvoří dynamiku toho systému

Znázornění výuky jako systému jejích základních prvků a zároveň jako výchovně vzdělávacího procesu (J. Maňák)

Podmínky a činitelé vyučovacího procesu:

- ***vnější podmínky výuky***(makroprostředí):
- působí vně školy
- jedná se o přírodní a především společenské prostředí (např. úroveň hospodářství, vzdělávací politika, vzdělávací soustava, požadavky společnosti a trh práce, místní podmínky, rodiče a veřejnost, rozvoj vědních disciplín a techniky)
- ***vnitřní podmínky výuky***(mikroprostředí)
- působí uvnitř školy
- jsou vymezeny fyzikálními elementy a materiálními prostředky, ale též psychosociálními vlivy, hygienickými a estetickými jevy (např. žáci – jejich věk, vlohy a schopnosti, zaměření, sociálně-kulturní zázemí..., učitelský sbor, způsob řízení školy, klima školy, přijatá koncepce vyučování, materiální vybavení, prestiž školy...)

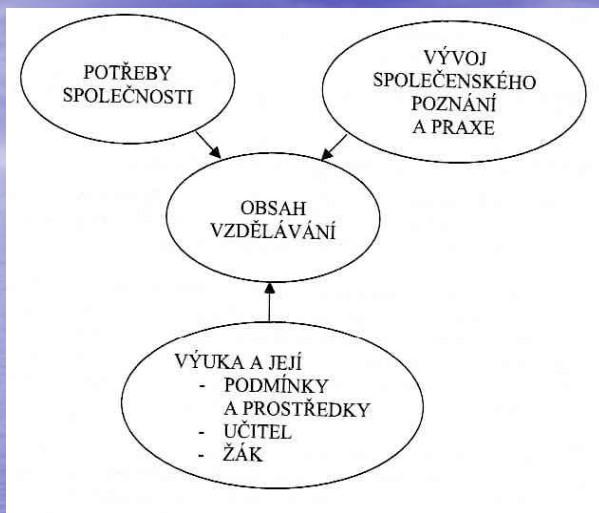
Typy výuky:

- Podle převládajícího způsobu osvojování a upevňování učiva rozlišujeme:
- **Informativní** - ve výuce dochází k předávání hotových poznatků většinou formou výkladu v hromadné výuce
- **Regulativní** - osvojování nového učiva se děje prostřednictvím programů (z programovaného učiva do programů lineárních, větvených nebo adaptačních, algoritmů nebo počítačů, tedy automatickou regulací učební aktivity žáka.
- **Produkční** - výuka směřuje k realizaci nějakého produktu pracovní či jinou motorickou činností žáka
- **Heuristická** - nové poznatky žáci dosahují samotným objevováním a řešením problémů

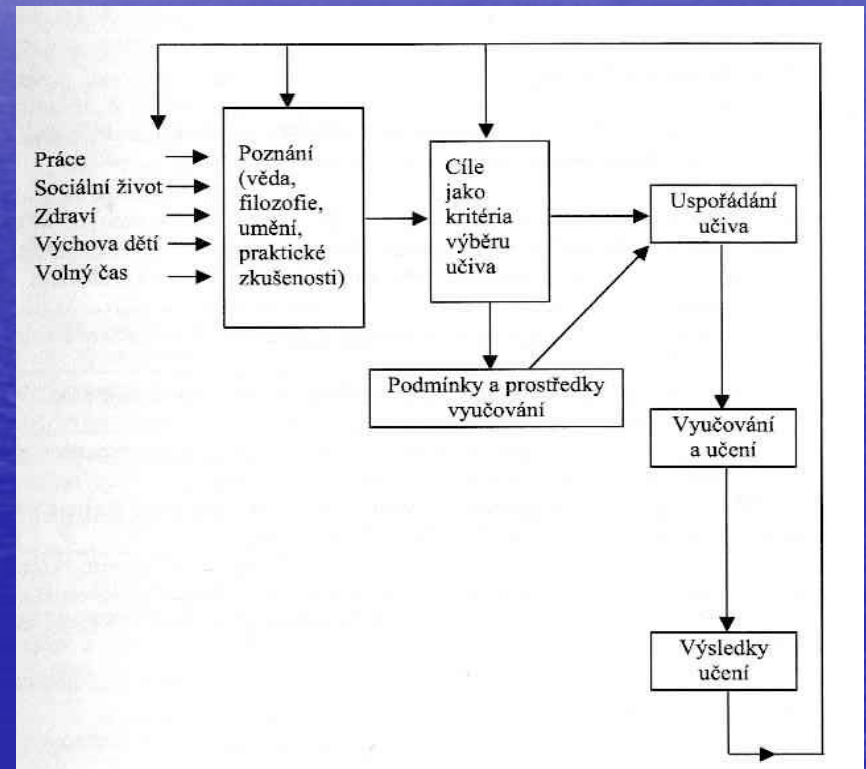
● 4. Obsah výuky

- **Definice:** *Obsah vzdělávání* (učivo, učební látku) definují autoři Pedagogického slovníku jako „...prostředek kultivace člověka, odrážející úroveň poznání a sociální zkušenosti, zajišťující integritu a kontinuitu vývoje společnosti. Reflektuje systém hodnot, idejí a sociálních vzorců chování, kulturní tradice, poznání vědecké a umělecké, potřeby sociopolitické a ekonomické.“
- **Definice:** *Obsah školního vzdělávání* chápou potom jako „...strukturovaný a funkčně uspořádaný výběr obsahu vzdělávání, odpovídající cílům příslušného stupně/typu školy, respektující prostředí, věk, předpoklady a zkušenosti žáků.“ Obsah samotné výuky je učivo skutečně realizované při vyučování.
- Pod označením *učivo* (učební látka) se tradičně rozumí souhrn poznatků, vědomostí a dovedností, které učitel předal žákovi a které si má v průběhu výchovně – vzdělávacího procesu cíleně osvojit v podobě vědomostí, dovedností a návyků.
- **Činitelé obsahu vzdělávání (jeho ovlivnění):**
  - 1. *potřeby společnosti:* vztahují se na činnosti lidí v rozhodujících sférách života společnosti: v práci, v sociálních vztazích, ve zdraví a životním prostředí, v péči o mládež a ve způsobu života ve volném čase.
  - 2. *vývoj společenského poznání* (umění, vědy) *a praxe*
  - 3. *rozvoj a možnosti žáka, ale též učitelů, jakož i objektivní podmínky a prostředky vyučování*

• Činitele obsahu vzdělávání

Zdroje vzdělávacího obsahu

- Učivo vzniká zpracováním obsahů představujících různé oblasti kultury (vědy a techniky, umění, činností a hodnot) do školního vzdělávání, tj. do učebních plánů, osnov, učebnic, do učebního procesu. V tomto smyslu se hovoří o **didaktické transformaci**.

- Složky obsahu vzdělávání

M. Cipro, E. Walterová	J. Skalková	V. Pařízek	J. Maňák
<i>informativní</i>	<i>věcné znalosti</i>	<i>poznatková</i>	<i>vědomosti</i>
<i>instrumentální</i>	<i>operantní</i>	<i>dovednostní</i>	<i>dovednosti</i>
<i>formativní</i>	<i>hodnotová</i>	<i>hodnotová</i>	<i>návyky</i>
		<i>charakterové vlastnosti</i>	<i>myšlenkové operace</i>
			<i>postoje</i>

- M. Cipro, E. Walterová:
  - 1. *informativní*: vědomosti – nástroje k dalšímu studiu
  - 2. *instrumentální či konativní*: dovednosti a činnosti – k orientaci v soudobé vědě, technice a kultuře
  - 3. *formativní či hodnotová*: zájmy, postoje, hodnoty, motivace žáka... - pro formování rysů osobnosti žáka
- J. Skalková:
  - Tyto tři složky v podstatě odpovídají předchozím třem složkám.
- V. Pařízek:
  - 1. *poznatková*: fakta, pojmy, vztahy mezi jevy a poznatky, hodnocení, zákony, hypotézy a teorie
  - 2. *dovednostní*: intelektuální, senzorycké, motorické dovednosti (i sociální dovednosti)
  - 3. *hodnotová*: etické, rozumové, citové, náboženské, estetické, zdravotní a pracovní hodnoty
  - 4. *charakterové vlastnosti*: citové a volní, tělesné a rozumové

- 6. *Typ a stupeň škol, věk žáků*
- Pro řešení otázky strukturace obsahu ve vzdělávání má význam poznání, že v prvních letech školní docházky je třeba navozovat u žáků celostné prožitky a zkušenosti, později umožnit specializované poznání a ve vyšších ročnících již organizovat předmětové členění učiva. Proto se na nižších vzdělávacích stupních častěji než ve vyšších ročnících uplatňuje projektová metoda. Strukturaci učiva bezprostředně ve vyučování ovlivňují vzdělávací potřeby a zájmy žáků, jejich intelektové předpoklady a zvláštnosti, předchozí vědomosti a zkušenosti. Také stupeň a typ školy (její profesní orientace) rozhoduje o strukturaci obsahu. Lze říci, že nižší stupně primárního vzdělávání vybavují žáky více dovednostmi, vyšší stupně více poznatky.
- 7. *Učitelovo pojetí učiva*
- Vše je ovlivněno jeho osobnostními a profesními předpoklady, jeho zkušenostmi.
- 8. *Národní tradice*
- Tradice má a respektu se těší spíše suma vědomostí, kterou jedinec pamětně obsáhne, než schopnost jejich použití v praxi.
- 9. *Myšlenky vzdělávacích projektů nadnárodního charakteru*
- V tzv. evropské dimenzi ve vzdělávání je v obecné rovině na základě humanistických myšlenek formulován požadavek přednostního směřování k hodnotám člověka prostřednictvím dovedností a vědomostí. Se vstupem do evropské unie jsou kladeny vyšší nároky na ovládnutí jazykových kompetencí, informačních a komunikačních technologií a schopností (i motivací) se celoživotně vzdělávat.

- **Teorie základního (klíčového) učiva**

- *V pojetí O. Chlupa:*

- O. Chlup formuloval koncepci základního učiva, vymezil kritéria jeho výběru a zároveň inicioval experimentální vyučování, v němž se tato koncepce realizovala ve školní praxi. tento výběr má odstranit zbytečné mnohovědění a přetěžování žáků nepodstatným učivem.

- Tento výběr tvořily: a) kritéria společenská a komplexní cíl vzdělání člověka

- b) jeho vědecká správnost

- c) formálně vzdělávací význam jednotlivých předmětů a jejich metod

- d) věkové a individuální zvláštnosti žactva

- e) překonávání jednostranně intelektualistické koncepce vzdělání a jeho odtrženosti od životní praxe

- *Z hlediska pojetí učiva Chlup zdůrazňoval následující požadavky:*

- a) Překonávat poznatkovou roztržitost a realizovat „mezipředmětové souvislosti“. Šlo o souvislosti poznatků v rámci jednoho předmětu i různých předmětů.

- b) Realizovat princip polytechnického vzdělávání, zvláště při vyučování matematicko-přírodovědného celku. Přitom všechny praktické činnosti žáků musí být spjaty s tvořivostí, aby se plně uplatňoval jejich formativní význam.

- c) Realizovat ideu polymerického vzdělávání (odvozeno od řeckého slova *métis*, které znamená rozum, myšlení, důmysl). Chlup jím míní aktivní objevování, nové poznávání, ať už v procesu práce tělesné, nebo duševní. Soudil, že mechanicky pamětně osvojené učivo, bez hlubšího vhledu v jeho podstatu a souvislosti se skutečností, je zbaveno jakýchkoliv osobních vztahů a neprobouzí u mladého člověka zájem o další poznávání.

- Významný přínos Chlupovi teorie je v tom, že vyslovením hypotézy základního učiva a didaktické integrace učiva anticipoval v našich podmínkách zárodky toho, co se později ve světě široce rozvinulo v různých snahách o reformu vzdělávacích obsahů.

● **Formální a materiální vzdělávání**

● *Formální vzdělávání*

- Je zaměřeno na přednostní rozvíjení myšlenkových operací a intelektuálních dovedností, tedy na osvojení metod poznání, na „formy myšlení“
- Teorie formálního vzdělání tvrdí, že není možné cíle a funkci vzdělání omezit na pouhé získávání poznatků. Proto cílem vzdělání je především rozvíjet různé stránky osobnosti žáka, jeho rozumové schopnosti, paměť, schopnost pozorování, pozornost, estetické citění, mravní vlastnosti aj. Sám obsah při tom ustupuje do pozadí.

● *Materiální vzdělávání*

- Je zaměřeno na osvojení co největší sumy kvalitních poznatků pro lepší pochopení světa.
- Teorie materiálního vzdělání (didaktický materialismus) kladla důraz především na učební látku, na objektivní obsah vzdělání. Předpokládala, že nejdůležitějším cílem a funkcí vzdělání je poskytnout žákům co největší množství látky.

- **Didaktická analýza učiva**
- **Definice:** *Didaktická analýza učiva* je myšlenková činnost učitele zaměřující se na vyčlenění prvků učiva. Jejím prostřednictvím lze snáze dojít k rozhodnutí, které učivo je základní a hodnotné a jaká bude jeho struktura.
- *Postup při didaktické analýze učiva:*
- 1) do didaktické analýzy učiva lze zařadit již práci s výukovými cíli
- 2) dále probíhá etapa výběru učiva do tematického celku a jeho uspořádání-při něm je důležité rozhodování – o základních pojmech, faktech a teoriích (vybrat jen ty podstatné a ve struktuře)
  - - o nezbytných dovednostech
  - - o určení základních vztahů učiva (k tomu využít strukturální mapy, schémata a klasifikace)
  - - o vzdělávacích hodnotách vybraného učiva (jde i o vymezení osobnostních kvalit, postojů a hodnotové orientace žáka, které budou rozvíjeny)
- 3) dále učitel promýšlí, jakými činnostmi dojde žák k osvojení učební látky, jaké vyučovací metody, organizační formy práce a didaktické prostředky zvolí
- 4) A. Vališová doporučuje (a praxe to potvrzuje), aby byly ještě formulovány otázky a úkoly, které by žáka co nejvíce motivovaly a aktivizovaly

- Tendence ve vzdělání v ČR (dnes)
- *Role státu:-* neříká přesně, co, kdy kde a jak, ale vymezuje jen rámec kvalit- RVP, kde je vymezeno ne co se má přesně učit, ale jaké se očekávají výstupy – co má student umět – role RVP – vymezuje dovednosti a klíčové kompetence studentů
- *Role učitele:-* role tvůrce, stanovuje si svoje vlastní osnovy v rámci školy → školního programu, aby studenti dosáhli určených výstupů- koordinátor= průvodce vzděláním
- *Role žáka:-* sám přijde na něco, porovná to, získá dovednosti,- práce ve skupinách

- **Školní vzdělávací program- ŠVP**
- školy si ho tvoří samy, na základě RVP a klíčových kompetencí
- k jeho tvorbě je potřeba vědět jak:
analyzovat podmínky školy, jakým způsobem organizovat práci v týmu

METODY VÝUKY: CHARAKTERISTIKA, CELKOVÝ PŘEHLED

- *Dosavadní pojetí vyuč. transmisivní (učitel ví, je garantem pravdy), nyní – pojetí konstruktivistické – učitel vytváří podmínky a zajišťuje, aby žák mohl dosáhnout co nejvyšší úrovně, je garantem metody.*
- Vyučovací metoda: způsob, jakým učitel organizuje proces osvojování nových vědomostí a dovedností žáků. Je to koordinovaný, úzce propojený systém vyučovacích činností učitele a učebních činností, orientovaný na dosažení výchovně-vzdělávacích cílů.
- *Dělení*: Podle zdroje poznání: metody slovní, názorové, praktických prací. Podle vyučovací hodiny: metody motivační, expoziční, fixační (opakovací), diagnostické, hodnotící.

The background is a smooth blue gradient. On the left side, there is a bright, glowing area that resembles a sun or light source, with a vertical streak of light extending downwards, creating a shimmering effect on the blue surface.

Děkuji za pozornost